

Gillberga kyrka

Klimatstyrt textilskåp

Antikvarisk rapport

Gillberga kyrka 1:1
Gillberga socken
Eskilstuna kommun
Södermanland

Tobias Mårud

Gillberga kyrka

Klimatstyrt textilskåp

Antikvarisk rapport

Gillberga kyrka 1:1
Gillberga socken
Eskilstuna kommun
Södermanland

Tobias Mårud

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

Omslagsfoto: Detalj av textilskåpets ornerade överstycke. Foto: Tobias Mårud.

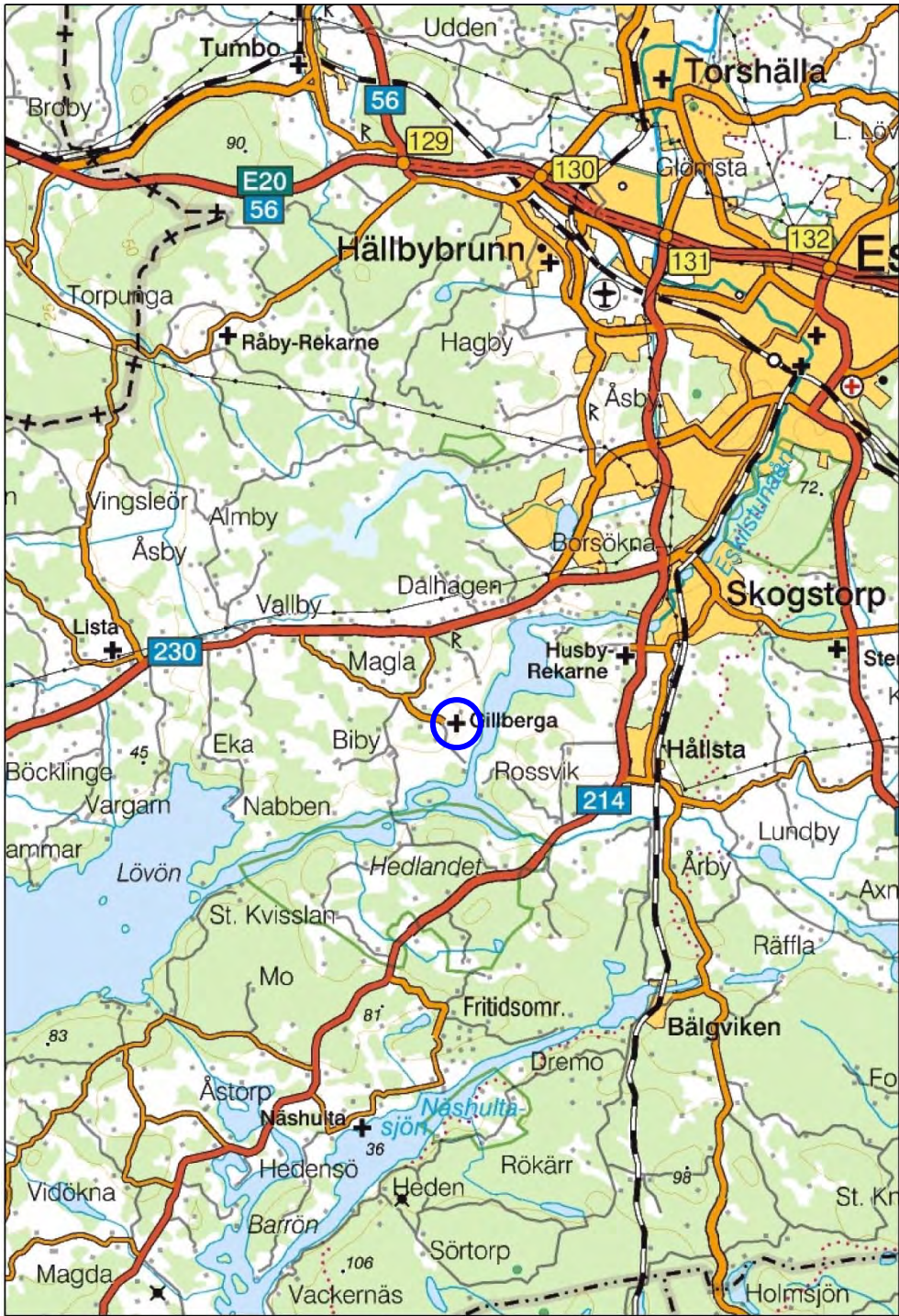
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-412-2

Tryck: Just Nu, Västerås 2015.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund	5
Gillberga kyrkas historik	6
Genomförande	7
Resultat	13
Referenser.....	14
Kart- och arkivmaterial	14
Otryckta källor.....	14
Litteratur.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter	14

Figur 1. Kyrkans läge, markerat med en ring. Utdrag ur digitala Gröna kartan. Skala 1:100 000.

Inledning

Under vintern 2013-2014 har ett nytt textilskåp tillverkats och installerats i Gillberga kyrka. Tillstånd till arbetet gavs av Länsstyrelsen 2011-06-22 med dnr 433-11298-2009. Stiftelsen Kulturmiljövård anlätades av Västra Rekarne församling för antikvarisk medverkan.

Bakgrund

De tidigare förvaringsskåpen för mässhakar och antependier i Gillberga kyrka var i behov av anpassning. Antependierna hängde för trångt med följd att ändarna på textiliernas upphängningskanaler skadades. Det fanns troligen även problem med fukt och ventilering i lådorna i skåpens underdel. Ursprungligen var tanken att bygga om befintliga skåp, flytta antependierna till det något rymligare skåpet där mässhakarna förvarades och vice versa efter att skåpen anpassats för klimatstyrning. Intentionen förkastades när det visade sig finnas spår av mikroorganismer i skåpen och istället tillverkades helt nya skåp.

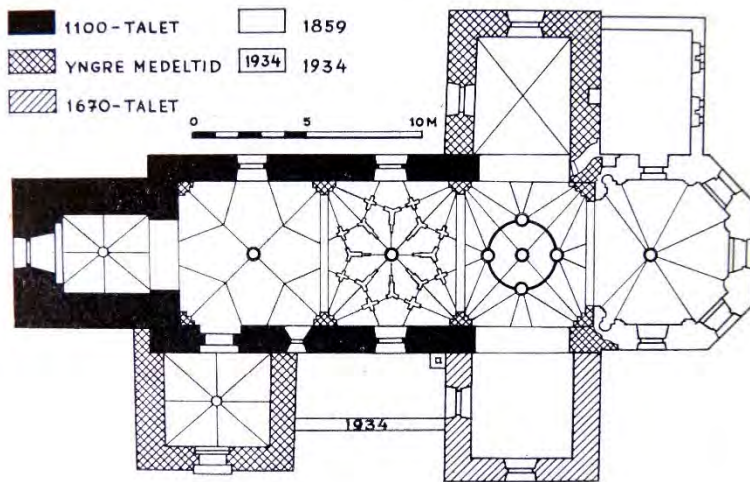

Figur 2, 3 & 4. Äldre bilder på antependium och mässbake från Gillberga kyrka. Källa: ATA.

Västra Rekarne församling kontaktade Länsstyrelsen den 19 augusti 2009 angående tillstånd för konservering av kyrkotextilier i Gillberga och Lista kyrkor. En del av ansökan gällde nya textilskåp med fuktstyrning. En teknik som normalt används i museala sammanhang. Ansökan kompletterades slutgiltigt den 20 juni 2011 med projektplan, ritningar m.m. för ett klimatstyrt textilskåp i Gillberga respektive Lista kyrka.

Det är första gången ett klimatstyrt textilskåp inrättas i en kyrka i Sörmland och också en av de första i Sverige och utgör därför något av ett pilotprojekt. En studie har gjorts i tre kyrkor på Gotland och det arbetet ligger till grund för klimatskåpen i Gillberga och Lista kyrka.

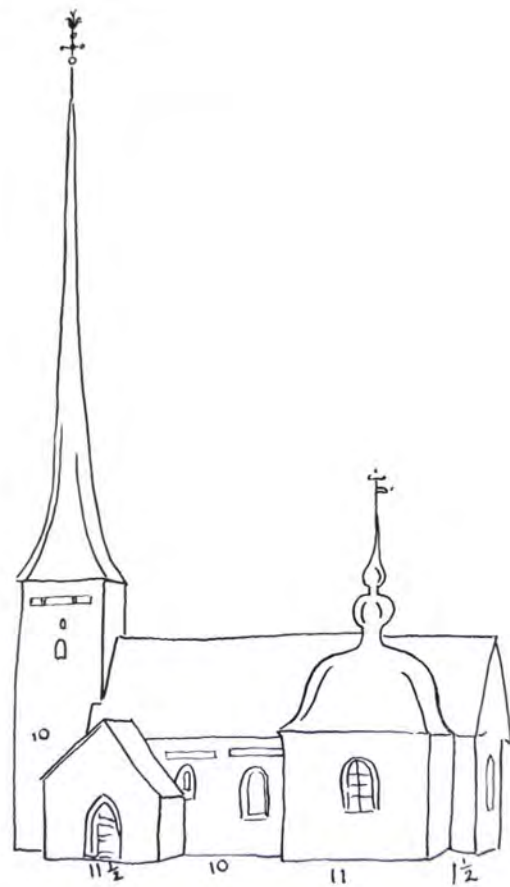
Målet med de klimatstyrda textilskåpen är att, utöver ett minskat slitage på textilierna, få bukt med mögelproblem utan att behöva påverka inomhusklimatet i hela kyrkan.

Figur 5. Situationsplan över Gillberga kyrka som visar tillkomsttiden för dess olika delar. Källa: Schnell 1963.

Gillberga kyrkas historik

Under 1100-talet uppfördes en romansk stenkyrka, med absid, vars murverk av gråsten i stort ännu ingår i tornet och långhusets två västra travéer. Peringskiölds teckning från 1686 (fig. 2) visar att tornet saknade ljudöppningar, det kan sålunda ha uppförts i försvarssyfte snarare än som klocktorn. Under 1400-talet förlängdes kyrkan åt öster och fick ett kor med samma bredd som långhuset. Möjligen gjordes det i samband med att kyrkorummet försågs med tegelvalv, vilket skedde kring 1470- till 1480-talet. I samband med valvslagningen påmurades långhuset och tornet med tegel i munkförband, vilket är synligt invändigt i tornet och på kyrkvinden. Takhöjningen gjorde att även tornet byggdes på för att bibehålla sitt markerade uttryck. Samtidigt tillkom en sakristia i norr och vapenhuset på västra delen av södra fasaden. År 1646 försågs tornet med ny spira, synlig på Peringskiölds teckning från 1686 (fig. 2), den gamla blåste ned 1635. Kring år 1671 tillbyggdes det Stiernskiöldska gravkoret vid korets sydsida. Efter ritningar av arkitekt Johan Fredrik Åbom lät brukspatron Lars Gustaf Celsing på Biby radikalt förändra kyrkans yttre år 1859. Efter Skånsk förebild försågs tornet, vapenhuset och sakristian med trappgavlar. Kyrkan förlängdes österut med ett tresidigt korparti.

Figur 6. Gillberga kyrka avbildad av Johan Peringskiöld 1686. Källa: Schnell 1963.

Vid norra sidan av det tillbyggda koret uppfördes nuvarande sakristia, medan den gamla sakristian öppnades upp mot kyrkorummet till korsarm som pendang till gravkoret i söder. Under det nya koret byggdes ett gravvalv för Celsing och hans familj. Gravvalvet kom bland annat att nyttjas som bisättningsrum men togs aldrig i bruk för sitt ursprungliga syfte.

Genomförande

En ny stående förvaring med dubbla skåp för mässhakar och antependier har uppförts utefter norra väggen i tornrummet på bottenvåningen, samma placering som de tidigare förvaringsskåpen.

Figur 7. Skåpets placering, utefter norra väggen i tornrummet. Foto: Tobias Mårud.

Skåpet är byggt i 22 mm furulamell med dörrar i massiv furu. Invändigt är skåpet tillverkat som en isolerad dubbelskalskonstruktion med en tät innerkammare och två tätade dubbeldörrar.

Innerskalet är bärande i konstruktionen och utfört med furulamellskiva samt stabiliserande reglar av massiv furu. Isoleringsmaterial mellan det inre och det yttre skalet är en tunn skiva av polyetylenskum samt mot golv en 30 mm stenullsskiva under en hygrostatstyrd värmefolie. Tätning av ytor in mot innerkammare är utförd med spärrfolie av märket Marvel Seal 360 för att skydda textilierna mot skadliga emissioner (träsyror). Hygrostaten styrs mot RF börvärden 35 – 50 % (max 60 %), relativ fuktighet (RF) för textil. Vid behov justeras fukten genom en elfiber i botten av skåpet. Inredningsmaterialen i innerkammaren är kemiskt inerta.

Figur 8. Skåpet är indelat i två separata sektioner. Foto: Tobias Mårud.

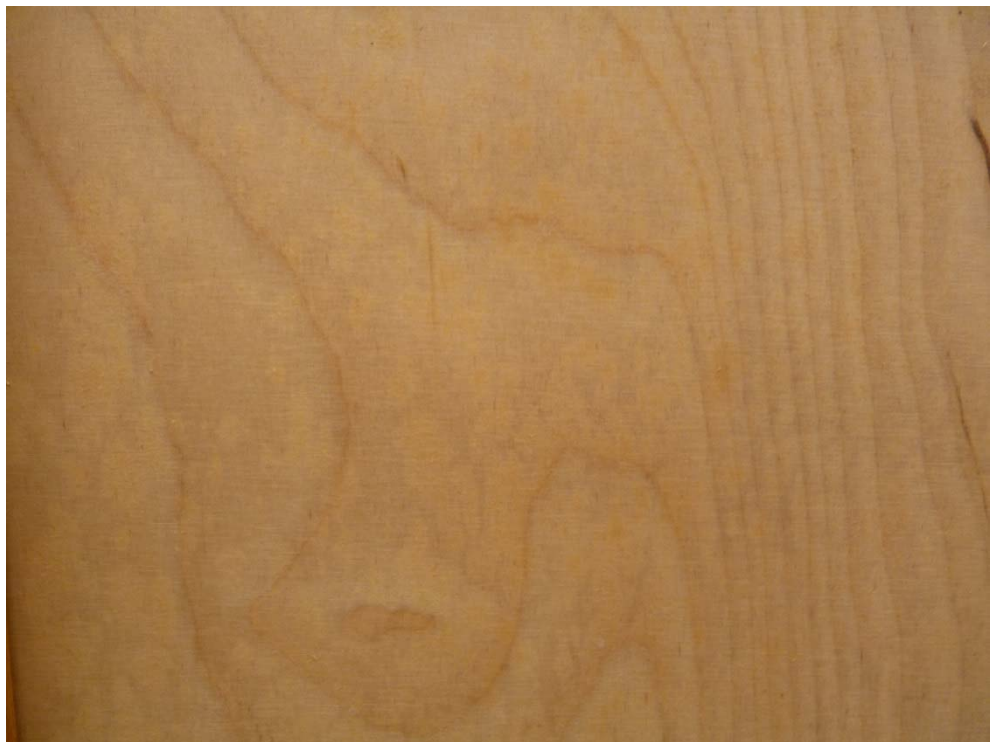

Figur 9. Henrik går igenom skåpets konstruktion och funktion. Spärrfolien täcker samtliga ytor invändigt. Foto: Tobias Mårud.

Skåpet har en mer hantverksmässig gestaltning än de tidigare skåpen vilka hade ett enklare, massstillverkat utseende. Utförandet är lågmält, enkelt, utan dekor på dörrbladen men med ornering på över- och understycke. Utvändigt är skåpet målat med linoljefärg i kulör anpassad efter kyrkorummets befintliga färgsättning.

Figur 10. De äldre skåpen forslade till verkstad för ombyggnation Foto: Tobias Mårud.

Figur 11. Spår av microorganismer i de äldre skåpen, på bilden synliga som ljusare skiftningar i träytan, ledde till att ett nytt skåp tillverkades istället för ombyggnation av de befintliga. Foto: Tobias Mårud.

Figur 12. Kyrkans interiör sedd från öster, fotograferad 1934. Tornrummet i fonden, utan förvaringskäp. Källa: ATA.

Figur 13. Kyrkans interiör sedd från öster. Tornrummet i fonden, med nytt förvaringskäp Foto: Tobias Mårud.

Figur 14. Västra delen av skåpet med upphängningsanordning för mäsrbakar. Foto: Tobias Mårud.

Figur 15. Den östra delen av skåpet är primärt utformat för upphängning av antependier. Foto: Tobias Mårud.

Figur 16. Skåpet fick anpassas något för att rymmas på platsen. Foto: Tobias Mårud.

Figur 17. Det nya skåpet försågs inte med lådor likt de tidigare. Handsmidd spik i sockeln. Foto: Tobias Mårud.

Figur 18. Reglaget för klimatstyrningen är placerat på skåpets västra gavel. Foto: Tobias Mårud.

Figur 19. Skåpet har en lågmäld utformning med ornering av under- och överstycke som enda dekor. Kulören samstämmer på ett harmoniskt sätt med kyrkorummets befintliga färgsättning. Foto: Tobias Mårud.

Figur 20. Utvändigt spanjolett för öppning och reglering av dörrarna. Foto: Tobias Mårud.

Figur 21. Skåpet på plats i tornrummet. Foto: Tobias Mårud.

Resultat

Den nya textilförvaringen i Gillberga kyrka är väl utförd och följer villkoren i Länsstyrelsens tillstånd. Utformningen smälter väl in i omgivningen och är estetiskt tilltalande.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Handlingar från ATA (Antikvarisk-Topografiska Arkivet).

Otryckta källor

Offert och genomförandebeskrivning. Textilskåp Gillberga kyrka. Västerås Möbelhantverk. Västerås 2013-10-11.

Litteratur

Schnell, Ivar. Gillberga kyrka. Sörmländska kyrkor, 98. Utg. av Södermanlands hembygds- och museiförbund, 1963. Nyköping.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	13141
Länsstyrelsen dnr:	433-11298-2009
Fastighetsbeteckning:	Gillberga kyrka 1:1
Landskap:	Södermanland
Län:	Södermanlands län
Socken:	Gillberga
Beställare	Västra Rekarne församling
Entreprenörer:	Västerås Möbelhantverk
Antikvarisk medverkan:	Tobias Mårud Stiftelsen Kulturmiljövård Stora gatan 41 722 12 Västerås

